

Vlado Nartnik

Univerza v Budimpešti

OD POVODNEGA MOŽA DO TURJAŠKE ROZAMUNDE

Prešernoslovje postavlja nastanek Povodnega moža med poletje 1824, ko se je Prešeren na počitnicah v Ljubljani resno zaljubil v Dolenčevo Zaliko,¹ ter poletje 1826, ko je bil pesnik že spet v Ljubljani. Vmes je namreč na Dunaju izročil zvezek svojih pesmi v presojo Kopitarju,² v tem zvezku pa je bil tudi Povodni mož. Vprašanje je torej, če je mogoče določiti nastanek Povodnega moža bolj natanko.

Pot k odgovoru nam nakazuje prva objava balade leta 1830. Tedaj je avtor že s podnaslovom opozoril na Valvasorja kot snovni vir, Armidino ime v besedilu pa priteguje tudi Tassa,³ medtem ko sta v zvezi z imeni rek prav tako zanimiva še Vodnik⁴ in Hodina.⁵ PRETVORBA razzdane Urške V ZAPELJIVKO z začasnim imenom Zalika pa pove, da avtorju ni šlo zgolj za upesnitev zanimive snovi, kajti ključno je pri tem še imenovanje Armide iz Osvobojenega Jeruzalema. Zlasti v štirinajstem spevu Tassove pesnitve namreč nastavi MODRIJ umetna ARMIDA vitezu Rinaldu tákole pogubno past:

*Il fiume gorgogliar fra tanto udio
con novo suono, e là con gli occhi corse,
e mover vide un'onda in mezzo al rio
che in se stessa si volse e si ritorse;
e quindi alquanto d'un crin biondo uscio,
e quindi di donzella un volto sorse,
e quindi il petto e le mammelle, e de la
sua forma infin dove vergogna cela.*

*Così dal palco di notturna scena
O NINFA O DEA, tarda sorgendo, appare.
Questa, benché non sia vera SIRENA
ma sia magica larva, una ben pare
di quelle che già presso a la tirrena
piaggia abitàr l'insidioso mare;
né men ch'in viso bella, in suono è dolce,
e così canta, e 'l cielo e l'aure molce...*

Zalikino primerjanje z Armido vključuje tako tudi namig na pogubno nimfo. In namig ni brez podlage, ker je Prešeren ravno spomladi 1826 iz Šafárikove Zgodovine slovanskega jezika in književnosti v vseh narečjih lahko že zvedel,⁶ da se nimfi ali najadi po slovansko⁷ reče tudi RUSALKA. Prav v to smer namreč kaže spreminjanje Zalikinega imena od krajše oblike Zalka do daljše oblike ROZALKA v prvi polovici Prešernove balade:

¹ F. Kidrič: Prešernov album, Ljubljana 1980, s. 290.

² A. Slodnjak: Prešernovo življenje, Ljubljana 1968, s. 25.

³ B. Paternu: France Prešeren in njegovo pesniško delo 1, Ljubljana 1976, s. 78.

⁴ V. Nartnik: Ob prvem prevodu Slova o polku Igořevě v slovenščino v: Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana 1982, s. 263.

⁵ Slovo o polku Igořeve. Sostavitel' A. E. Tarxov, Moskva 1981, s. 194.

⁶ P. J. Šafárik: Dejiny slovanského jazyka a literatury všetkých nářečí, Bratislava 1963, s. 19.

⁷ P. J. Schaffarik: Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, Ofen 1826, s. 12.

*Al ker se ozira, plesavca si zbira,
Zagleda per mizi rumeni junaka.
Encga pod soncam mu ni korenjaka.
Z njim rajati voši si deklica vsaka –
ROZALKA ga zala omrežit želi,
Zaljubljeno v njega obrača oči.*

*To videt mladenič se Zalki perbliža:
»Bi hotla li z mano plesati?« ji pravi;
»Uzame imé tam kjer Donava Savi,
Od tvoje lepote zaslišal sem davi,
ROZALKA že zala pred tabo sem zdaj,
ROZALKA prezala perpravljen na raj«.*

In daljša oblika bi tako govorila, da je Prešeren napisal Povodnega moža spomladi 1826. K temu pa velja navesti še nadaljnji možni odmev Rozalkinega imena v romanci Turjaška Rozamunda. Ime ROZAMUNDA se v prvi objavi leta 1832⁸ še ni protistavljalo imenu LEJLA,časna zveza RADOLŠKA ROŽA pa se je skoz pesem Dekletam iz leta 1827⁹ aliterirala podobno kakor zveza ZALA ROZALKA. Vendar je od Dolenčeve Rozalke do Turjaške Rozamunde daljša pot, ki vodi tudi mimo dveh Vodnikovih basni. Prva je basen Sraka ino mlade, ki s svojim začetkom takole predhaja Prešernovi romanci Hčere svet, objavljeni leta 1831:

*Sraka mlade je svarila:
»Vse preblizo hiš grestè,
Vas bo nagla smert pobila,
Niste dovolj pametne«.*

*Ljubice pod okno dragi
Pride marskatero noč,
Na pogovor k lepi dvici,
Dokler se napači zor.*

Predhajanje BASNI ROMANCI se kaže najprej v tem, da MLADIM v prvih ustrezno HČI v drugi, glede na metrično pokrivanje obeh pesmi pa tudi razlike v stiku niso tolikšne: pri basni se prepletata ženska in moška rima (*svarila – grestè – pobila – pametne*), medtem ko se romanca naposled zameji na moško asonanco sodih vrstic (*noč – zór*).¹⁰ Korak naprej pa je že večje razhajanje med začetkom basni Kos in brezen in Prešernovo romanco Učenc, objavljeno leta 1832:

*KOS prepeva, gnezdo znaša,
Brezen lep iz mlaja gre,
Nasmehljaje kosa praša:
»Pôješ tako zgodaj že?«*

*Klél UČENC filozofije
Pust na pepelnično jutro,
Te besede je govoril
V jezi svoji tisto uro . . .*

Hkrati s protistavo KOSA, ki poje, UČENCU, ki kolne, se tokrat pesmi nekoliko bolj razhajata tudi zavoljo nove zamejitve romance na žensko asonanco sodih vrstic (*jutro – uro*).¹¹ Ženska asonanca je v zvezi z lepo Reziko *nemškuto*, ki tu prav lahko združuje zalo Rozalko z Marijo *nemškuto*.¹² Na Rozalko je Prešerna spet opomnila druga izdaja Puškinove pravlјice Ruslan in Ljudmila iz leta 1828, kajti v to izdajo je bil vnesen Uvod,¹³ ki se na njegov začetek okvirno veže Prešernova romanca Turjaška Rozamunda takole:

⁸ Kranjska čbelica III, Ljubljana 1832, s. 14.

⁹ Glej op. 2, s. 37.

¹⁰ Glej op. 3, s. 85.

¹¹ F. Kidrič: Prešeren 1800 – 1838, Ljubljana 1938, s. CLXXV.

¹² Glej op. 2, s. 40.

¹³ A. S. Puškin: Poëmy, Moskva 1982, s. 5 in 28.

U lukomořja DUB zelenyj;
 Zlataja cep' na dube tom:
 I dnem i noč'ju KOT UČENYJ
 Vse xodit po cepi krugóm;
 Idet napravo – pesn' zavodit,
 Nalevo – skazku govorit.
 Tam čudesa: tam lešij brodit,
 RUSALKA na vetvjax sidit . . .

HRAST stoji v Turjaškem dvori,
 Verh vzdiguje svoj v oblake,
 (—v—v—v—v—v)
 (—v—v—v—v—v)
 (—v—v—v—v—v)
 (—v—v—v—v—v)
 ROZAMUNDA, roža déklic,
 Čast dežele je domače . . .

Katalektične razlike so zdaj v osnovi razložljive že z razhajanjem med drugo basnijo in drugo romanco, saj je Vodnikova basen od Puškinove pravljice krajša le za šibke začetne zloge.¹⁴ (Mimogrede velja pri tem opozoriti še na protistavo pojočega KOSA ne le kolno-čemu UČENCU, ampak tudi pojočemu in pravečemu UČENEMU MAČKU; dodatna protistava namreč pomeni, da se Vodnikov kos ženi sam, medtem ko Puškinov maček le opeva Ruslanovo ženitev.) Katalektične razlike med drugo basnijo in drugo romanco pa so sicer soočljive še z razhajanjem med Puškinovo pravljico ter predelano ljudsko pesmijo Svarjenje, ki je ravno nasprotno razhajanju med Puškinovo pravljico in tretjo romanco. Jamska ljudska pesem se skratka protistavlja trohejski tretji romanci takole:

Stoji, stoji tam LIPICA,
 Pod lipo hladna senčica,
 Pod lipo miza kamnata,
 Na štiri vogle rezana.
 Stolóv dvanajst okrog stoji,
 Na njih sedé fantje mladi.
 Vsak ima svojo kupico,
 Vsak ima svojo LJUBICO . . .

HRAST stoji v Turjaškem dvori,
 Verh vzdiguje svoj v oblake,
 V senci per kamniti mizi
 Zbor sedi gospode žlahtne,
 Star Turjačan spet gostuje
 Rozamundine snubače.
 ROZAMUNDA, roža déklic,
 Čast dežele je domače . . .

Hkrati z metričnim protistavljanjem ter razlikami v stiku je tu posebno opazna in važna še vnovična vzporednost okvirnih in ključnih izrazov za drevo¹⁵ in za dekle. Na ključni pomen izraznega para HRAST – ROZAMUNDA, ki se navezuje že na Puškinovo pravljico in očitno ne le nanjo, kaže nato še soočenje z izraznim parom ŽIVLJENJE – SMERT v sonetu Smert, objavljenem leta 1832. Iz tega soočenja je namreč mogoče izvajati tudi nadaljnja dva para ključnih izrazov v Prešernovih Sonetih nesreče, objavljenih leta 1833. Ta dva para sta VERBA – MILJONARKA in HRAST – SOVRAŽNA SREČA!

¹⁴ T. Pretnar: Metrične osnove verza Prešernovih balad in romanc, v: XIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj, Ljubljana 1978, s. 64.

¹⁵ K. Gantar: K »Turjaški Rozamundi«, JiS IV (1958/59), s. 200.